

Motion till riksdagen 2010/11:Sf262

av Lars Ohly m.fl. (V)

Utvärdering av pensionssystemet

1 Sammanfattning

Inkomstpensionen sänks nästa år med 4,3 procent. För en ålderspensionär med 12 000 kronor per månad i inkomstpension betyder det en sänkning med 512 kronor. Vänsterpartiet liksom flera andra har konsekvent påpekat det nya pensionssystemets instabilitet och konsekvenserna för pensionärerna. De ekonomiska riskerna i det nya pensionssystemet har överförts från staten till de enskilda pensionärerna. Enligt en av de politiskt ansvariga bakom pensionsreformen, Bo Könberg (fp), skulle det nya pensionssystemet vara stabilt till nästa istid. Systemet var inte stabilt nog att klara ens den första allvarliga ekonomiska krisen. Inför valåret ändrades beräkningsreglerna så att de stora sänkningarna av pensionerna kommer efter valet. Det är knappast hållbart att det måste till skatteförändringar eller nya fiffiga beräkningsgrunder varje gång pensionssystemets svagheter får faktiska konsekvenser för pensionärernas ekonomi.

Ett sådant pensionssystem måste förändras i grunden. Staten och samhället måste ta de ekonomiska riskerna, inte de enskilda pensionärerna. Det största problemet just nu är den automatiska bromsen som träder in när pensionssystemet är underfinansierat och börsen faller och som därmed sänker pensionerna. Det viktigaste just nu är att avskaffa denna broms.

Fel! Okänt namn på

2 Innehållsförteckning

1	Sammanfattning.....	1
3	Förslag till riksdagsbeslut.....	3
4	Bakgrund.....	3
4.1	Jämlika kvalifikationsmöjligheter	4
4.2	Inkomstbrist år från år	4
4.3	Pensionssystemet är felkonstruerat.....	5
4.4	Buffertfond är ingen buffert	5
4.5	LO-kollektivet och kvinnor som grupp förlorar	5
4.6	Avskaffa avsättningarna till PPM.....	6
5	Parlamentarisk översyn	7

3 Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om behovet av en parlamentarisk utredning för att skapa ett stabilt pensionssystem.

4 Bakgrund

Pensionärerna har fått bära en tung börda till följd av de nedskärningar som gjordes i den generella välfärden under 1990-talet. Många pensionärer, framför allt kvinnor, har i dag svårt att få pengarna att räcka till och känner sig besvikna över att inte värderas högre efter sina år i arbetslivet. Även många unga tror att de kommer att få det svårt att klara sig på sin pension i framtiden. Förhoppningarna ställs till börsen om en pension som går att leva på, samtidigt som våra pensionspengar används för att öka den riskfyllda spekulativen, vilket i sin tur ökar otryggheten.

Vänsterpartiet är mycket kritiskt till det nuvarande pensionssystemet. Vi accepterar inte de orättvisor som det inneburit för så många. För att hindra att klyftorna djupnar och för att samhället ska kunna garantera de äldres trygghet och omsorg krävs ett nytt rättvist system som omfördelar samhällets resurser. När pensionärernas villkor försämras måste någon kunna ställas till svars. Vi vill riva upp pensionsreformen och införa ett nytt pensionssystem – ett reformerat ATP-system.

Vänsterpartiet är mycket kritiskt till utvecklingen och vi reserverade oss redan 1994 mot principerna bakom det nya pensionssystemet. Vänsterpartiet står därmed inte bakom den överenskommelse som de fyra borgerliga partierna tillsammans med Socialdemokraterna bundit sig till. Vår huvudkritik då som nu handlar om det nya pensionssystemets brist på förutsägbarhet, ökad spekulation och att det bidrar till ökade klyftor i samhället. Genom att säga upp det solidariska kontraktet skapar det nya systemet djupare klyftor mellan dagens gamla och unga, mellan hög- och låginkomsttagare och mellan kvinnor och män.

ATP-systemet var ett kollektivt system riktat till individen, framvuxet ur en av den svenska arbetarrörelsens största och viktigaste klasstrider. Som sådant skapade ATP-systemet ett kontrakt mellan generationer. Det är just ur denna aspekt det nuvarande pensionssystemet visar sina allvarligaste brister.

Det nya pensionssystemet drar tillbaka ATP-systemets löfte till pensionärerna om en viss pensionsnivå och lovar i stället de förvärvsarbetande att de inte ska behöva betala mer än en viss procent av sin lön till sin framtida pension. Solidariteten mellan dagens förvärvsarbetare och pensionärer har härmed urholkats.

Pensionsuppbyggnaden resulterade i ett avgörande systemskifte som saknar förankring hos medborgarna. I och med detta har vi lämnat bakom oss ett stort offentligt sparande till förmån för ett privat, vi har gått från ett förmåns-

Fel! Okänt namn på

baserat system till ett avgiftsbaserat och från ett helt arbetsgivaravgiftsfinansierat system till ett delvis egenavgiftsfinansierat. Det vi har att förhålla oss till är ett komplicerat, svåröverblickbart och administrativt dyrt system som missgynnar stora delar av befolkningen.

4.1 Jämlika kvalifikationsmöjligheter

Bärande princip i det pensionssystem som infördes är den s.k. livsinkomstprincipen. Denna sägs ge goda möjligheter för enskilda att påverka storleken på pensionen genom ökade förvärvsinkomster. Detta är ytterst missvisande med tanke på att alla tillgängliga fakta visar att män och kvinnor inte har samma möjligheter att öka förvärvsinkomsterna under sin sammanlagda livsinkomsttid. Vänsterpartiet menar att det nuvarande pensionssystemet i sin konstruktion diskriminerar kvinnor som grupp och skapar ökade klyftor mellan pensionärer.

En annan grundläggande tanke med pensionsreformen var att den skulle medföra ”rakare rör” i systemet. Det innebar att en tydligare koppling mellan arbete, avgift och pension skulle vara gällande. Detta skulle göra systemet mer följsamt med samhällsekonomi och därmed mer lättöverskådligt. Dessa ”rör” visade sig dock snart enbart bli raka för medel- och höginkomsttagare som dessutom kan arbeta med bibehållen lön i minst 35 år. För låginkomsttagaren leder rören snarare raka vägen in i en grundpension och för den vanlige löntagaren finns härmed inte mycket kvar av den standardtrygghet som utlovas i socialförsäkringarna.

Eftersom den inkomstrelaterade pensionen i det nya systemet utgör en så liten del av den totala pensionen – ofta mindre än hälften av slutlönen – har dörren öppnats för privata pensionsförsäkringar. Detta riskerar i sig att öka klassklyftorna inom pensionärskollektivet och legitimiteten för det offentliga systemet riskerar att urholkas. De uppenbara förlorarna är de som inte har råd med privata försäkringar. Detta system gynnar höginkomsttagare i förhållande till låginkomsttagare.

Vänsterpartiet menar att dessa ”raka rör” bör ersättas av ett mer omfördelande system. Avgifter över tak bidrar till de fördelningspolitiska inslagen i ett pensionssystem och är en del av det samhällskontrakt som binder samman medborgarna. Pensionssystemet bör åter finansieras via skatter och arbetsgivaravgifter på hela lönesumman och inte via avdragsgilla egenavgifter upp till tak.

4.2 Inkomstbrist år från år

En förnyad uppgång på börserna kommer inte att undanröja behovet av balansering i framtiden, inte ens om uppgången blir ännu kraftigare än tidigare. Anledningen är att inkomsten till systemet inte är tillräcklig och den utvecklingen kommer inte att vända om inte något radikalt förändras. Att människor arbetar längre, att tidigt uttag av pension minskar i omfattning, att avgifterna

Fel! Okänt namn på

höjs, att AP-fonderna tillförs mer pengar och att premiepensionssystemet avskaffas är exempel på sådana förändringar som ensamma eller i kombination kan göra pensionssystemet stabilt, utan att urholka pensionerna.

Det borde vara en självklarhet att de som har byggt upp vår välfärd ska ha rätt till en ekonomiskt trygg ålderdom, men dagens pensionssystem berövar många äldre möjligheten till ett värdigt liv. Därför måste pensionssystemet förändras.

Pensionärer har sedan mitten av 1990-talet förlorat runt 40 procent i ekonomisk standard jämfört med löntagare. Även i det gamla pensionssystemet skulle pensionerna ha sänkts i förhållande till löntagarna. Men en ansvarfull politik skulle naturligtvis ha sett till att reformera systemet på ett sådant sätt att pensionärerna skulle ha kompenserats när reallönerna sköt i höjden på ett sätt som inte haft sin motsvarighet sedan 1960-talet.

4.3 Pensionssystemet är felkonstruerat

Påståendet att den automatiska balanseringen från 2011 och senare enbart beror på börsens utveckling är fel. Sanningen är att pensionssystemet är felkonstruerat och att fortsatta neddragningar i form av successiva aktiveringar av den automatiska balanseringen, den s.k. bromsen, kommer att tvingas fram om inte pensionssystemet ses över från grunden.

Uttalanden om hänsyn till pensionärernas behov saknar också på kort sikt täckning i de förslag om nya beräkningsgrunder som lades fram av regeringen förra året. Det finns inga åtgärder från regeringen som lindrar balanseringens effekter på fem års sikt.

4.4 Buffertfond är ingen buffert

Ett vida spritt missförstånd är att man förutsett att det skulle bli ett avgiftsunderskott när de stora pensionsgenerationerna går i pension och att vi har AP-fonderna för att möta dessa underskott. Det är sant att det var tänkt så men genom att föra över 250 miljarder från AP-fonderna till statsbudgeten har AP-fonderna dränerats på kapital i stor omfattning och har nu inte det kapital som krävs. När balanstalet tilläts gå ner mot 1,0 redan innan de stora pensionärskullarna nått pensionsåldern upphävdes fondernas buffertfunktion. De blev i stället en del i själva grundbalansen. Varje extra påfrestning, som stora pensionärskullar, måste alltså mötas genom andra förändringar som förstärker systemet.

4.5 LO-kollektivet och kvinnor som grupp förlorar

De stora förlorarna i det nuvarande pensionssystemet är LO-kollektivet och kvinnor som grupp. Den som tvingas till arbetslöshet eller sjukskrivning under delar av sitt yrkesliv drabbas i det nuvarande systemet direkt genom sänkt

Fel! Okänt namn på

pension. Vi vet att arbetslöshet och sjukskrivning är vanligare bland LO-kollektivets medlemmar än andra grupper. Systemets syfte påstås vara att motivera arbetstagare att skaffa sig högre pension genom att arbeta längre. Men stora grupper med arbeten som sliter ut kropp och själ till låga löner och ofta dubbelarbete orkar sällan arbeta ens till 65 år. Det gör att möjligheten för en metallarbetare eller en undersköterska att höja pensionen genom ytterligare år av förvärvsarbete förblir teoretisk och systemet cyniskt.

Kvinnor utför mer obetalt arbete, tvingas oftare till deltid och betalar därmed för sin egen arbetstidsförkortning med lägre lön och lägre pension. Den diskriminering som drabbar kvinnor som grupp på arbetsmarknaden fortsätter alltså med lägre pension eftersom konstruktionen anpassats efter ett manligt arbetslivsmönster.

4.6 Avskaffa avsättningarna till PPM

Att pensionssystemet bygger på oralistiska förväntningar på aktiemarknaden blir allt tydligare. Genom finanskrisen med börser som rasar har AP-fondernas värde sjunkit med svindlande belopp.

AP-fonderna måste få tillräckliga resurser för att kunna svara mot sin ursprungliga uppgift. Att dränera AP-fonderna ytterligare är uteslutet. I stället bör behovet av att återföra medel utredas. Ett alternativ, eller komplement, till att föra mer pengar till AP-fonderna vore att avskaffa de framtida avsättningarna till PPM och låta både de avgifterna och motsvarande pensionsförmåner hanteras inom inkomstpensionssystemet. Men det finns också andra skäl till en sådan förändring.

Premiepensionssystemet stämmer inte längre med vad som sades vara syftet 1994. Då talades om en begränsad valfrihet, intresset av säkerhet skulle dominera och en garanterad minimiavkastning skulle införas. En sådan ordning skulle ge en riskutjämning. En garanterad avkastning skulle också ge en realistisk utgångspunkt för prognoser över hur stora dessa pensioner skulle kunna förväntas bli.

Systemet har nu i stället blivit ett helt främmande inslag i det offentliga pensionssystemet där vi alla kan spekulera bort en del av vår pension. Premiepensionen har gått back sedan den infördes och dess värde sjönk år 2008 med 34,5 procent, allt medan de förvaltande kapitalinstituten har tjänat miljarder. Förvaltningen av premiepensionen kostade mer än dubbelt så mycket som betalades ut i premiepension 2009. Det betalades ut 860 miljoner och det kostade 1 737 miljoner kronor att betala ut den summan. Våra farhågor från 1994 har dessvärre besannats.

Pensionärernas pengar ska inte spekuleras bort. Därför måste premiepensionen avskaffas och hela pensionsavgiften tillföras fördelningssystemet. Det skulle också göra systemet betydligt mer förutsägbart och stabilt. Behovet av neddragning, bromsning, av de utgående pensionerna skulle i stort sett helt elimineras för lång tid framöver.

Omfattningen av pensionssystemets åtaganden är så stor att diskussionen om de framtida pensionerna måste inkludera alla grupper i samhället. Vi kan

räkna med att ha gott om resurser de närmaste tio åren då antalet aktiva fortsatt kommer att vara många jämfört med antalet pensionärer. Det är därför angeläget att spara och göra vettiga investeringar nu för att skapa bättre förutsättningar för framtidens stora grupper av pensionärer. Men både höjda avgifter till inkomstpensionssystemet och höjda skatter måste vara en del i en framtidsdiskussion.

5 Parlamentarisk översyn

Vi kan konstatera att dagens pensionssystem inte höll för den första finansiella krisen och det är hög tid att göra en parlamentarisk översyn. Systemet visade sig vara mycket instabilt. Regeringen däremot menar att pensionssystemet är stabilt och skriver i budgetpropositionen för 2011 att det är av särskild vikt för dem med små marginaler (sid 20, UO 11). Enligt regeringen är alltså bromsen och sänkningen av pensionen särskilt positiv för personer med små inkomster. Vänsterpartiet delar inte den uppfattningen.

I budgetpropositionen för 2011 (prop. 2010/11:1) säger även regeringen att man vill föra en dialog med Pensionsgruppen om ändringar i lagen om anställningsskydd (LAS). Men LAS är inte en del av det nya pensionssystemet. Pensionsgruppen är heller inget organ i riksdagen och ingen myndighet. Vill partierna bakom det nya pensionssystemet prata med varandra får de naturligtvis göra det, men det är inget skäl att överge normala former för hantering av riksdagsärenden.

Pensionssystemet måste bli stabilt och förutsägbart. Pensionerna ska följa löntagarnas löneutveckling i stället för börsutvecklingen. Pensionssystemet ska garantera att även de som har tunga och slitsamma arbeten får en anständig pension och att kvinnor inte missgynnas.

Pensionssystemet är underfinansierat och PPM-avgiften behöver föras över till inkomstpensionen för att förstärka den. Utvärderingen ska vara öppen för alla riksdagens partier och ske i dialog med bl.a. pensionärsorganisationerna.

Det finns ett behov av en parlamentarisk utredning för att skapa ett stabilt pensionssystem i enlighet med vad som anförts i motionen. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Stockholm den 20 oktober 2010

Lars Ohly (V)

Ulla Andersson (V)

Lena Olsson (V)

Mia Sydow Mölleby (V)

Hans Linde (V)

Jonas Sjöstedt (V)

Wiwi-Anne Johansson (V)